

ZORAN VUČKOVIĆ
(UNIwersytet Jagielloński)

KONTAKTY GOSPODARCZE WSPÓLNOT EUROPEJSKICH Z SFR JUGOSŁAWIĄ (1968–1991)

W wyniku globalnego kryzysu paliwowego w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych świat stanął przed obliczem gospodarczej recesji. Stopy procentowe na całym świecie gwałtownie wzrosły. W konsekwencji kredyty, które Socjalistyczna Federacyjna Republika Jugosławia zaciągała w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych, stawały się coraz droższe. Na dodatek produktom jugosłowiańskim nie udawało się konkurować na rynkach państw zachodnich, co w dużej mierze zawężyło możliwości zbytu. Jugosłowiański system finansowy był bliski załamania. Z roku na rok spadał poziom wzrostu gospodarczego, rosło także zadłużenie zagraniczne kraju oraz bezrobocie. W takiej sytuacji kierownictwo kraju etapowo zaczęło zwracać się ku różnym źródłom pomocy zagranicznej, w tym również do państw Europy Zachodniej.

W 1962 roku strona jugosłowiańska po raz pierwszy zwróciła się do EWG z propozycją nawiązania rozmów dotyczących wymiany handlowej¹. Techniczne rozmowy zapoczątkowano dopiero w 1965 roku, a w latach 1967–1968 Wspólnota kilkakrotnie rozpatrywała możliwość rozpoczęcia rokowań o umowie handlowej z Jugosławią – dopiero 30 lipca 1968 roku Rada Ministrów Wspólnot Europejskich zaakceptowała otwarcie negocjacji handlowych z Jugosławią².

Głównymi powodami otwarcia Jugosławii na Zachód były zmniejszenie deficytu handlowego z EWG oraz chęć uzyskania dostępu do nowych technologii i nisko oprocentowanych kredytów. Pierwsze kroki w tym kierunku po-

¹ H. Ognik, *Polityka zagraniczna Jugosławii – aspekty europejskie*, Warszawa 1986, s. 183.

² Ibidem.

czyniono już w 1967 roku, kiedy to Jugosławia stała się pierwszym socjalistycznym krajem pozwalającym na wejście obcego (zachodniego) kapitału do kraju w postaci wspólnych przedsięwzięć. Przykład ten miały później przejąć inne kraje socjalistyczne, jednak już na dużo bardziej restrykcyjnych warunkach dla zachodnich inwestycji. Pomimo wprowadzenia takiej możliwości w kraju nie doszło jednak do istotnego zwiększenia poziomu zagranicznych inwestycji. W celu naprawy sytuacji kierownictwo jugosłowiańskie w 1978 i 1984 roku zreformowało prawo w tym zakresie. Niestety nie zmieniło to znacząco sytuacji oraz sposobu postrzegania kraju za granicą, zostało natomiast odebrane w Europie Zachodniej jako sygnał w kierunku intensyfikacji wzajemnej współpracy gospodarczej.

Dwa lata po otwarciu negocjacji, 19 marca 1970 roku zawarto pierwszą umowę gospodarczą na okres trzech lat³. Należy zaznaczyć, iż porozumienie to było pierwszym porozumieniem handlowym zawartym przez EWG od czasu wprowadzenia wspólnej polityki handlowej⁴. Z jednej strony umowa przyznawała klauzulę największego uprzywilejowania (KNU) dla krajów Wspólnot w handlu z Jugosławią, a z drugiej włączała Jugosławię we Wspólnotowy Generalny System Preferencji (General System of Preferences), odpowiednik KNU. Umowa ta ustanowiła także wspólne ciało – Wspólną Komisję EWG-Jugosławia (European Economic Community-Yugoslavia Joint Committee). Od tego momentu stosunki pomiędzy SFR Jugosławią a Wspólnotami zaczęły się zacieśniać. Doszło do wzajemnych wizyt oraz wielokrotnych spotkań Wspólnej Komisji na szczeblu ministerialnym. Jednak porozumienie zawarte w 1970 roku znacznie odbiegało od jugosłowiańskich potrzeb – w obliczu nadal wzrastającego deficytu handlowego (Jugosławii ze Wspólnotami) obie strony postanowiły rozszerzyć współpracę poprzez podpisanie nowej umowy w 1973 roku. Została ona zawarta na okres pięciu lat (do 30 września 1978 roku) z możliwością corocznego przedłużenia⁵. Specyfiką umowy była klauzula rozwojowa umożliwiająca rozszerzenie zakresu współpracy w okresie obowiązywania porozumienia. W tym celu przy Wspólnej Radzie ustanowiono dwie podkomisje (ds. rolnictwa i gospodarki), mające na celu zbieranie informacji na temat możliwych kierunków poszerzenia współpracy.

³ *Accord commercial entre la Communauté économique européenne et la République socialiste de Yougoslavie*, „Official Journal of the European Communities” OJ L 58, 13.03.1970, s. 2.

⁴ H. Ognik, op. cit., s. 185.

⁵ *Trade Agreement between the European Economic Community and the Socialist Federal Republic of Yugoslavia*, „Official Journal of the European Communities” OJ L 224, 13.08.1973, s. 2. [Online]. Protokół dostępu: http://eur-lex.europa.eu/JOYear.do?year=1973&serie=L&textfield2=224&Submit=Search&_submit=Search&ihmlang=en [14 lipca 2011].

Przez podpisanie nowej umowy strona jugosłowiańska starała się zniwelować negatywny bilans handlowy z EWG, natomiast kraje Europy Zachodniej traktowały intensyfikację współpracy gospodarczej jako narzędzie służące zbliżeniu politycznemu.

Niemniej jednak w pierwszych latach obowiązywania umowy obie strony napotkały pewne problemy w jej realizacji. Mianowicie w 1974 roku EWG zawiesiła import wołowiny, w wyniku czego Jugosłavia poniosła straty, które oszacowała na 100 mln dolarów w pierwszym roku obowiązywania zakazu, a w 1975 roku na 200 mln dolarów⁶. Na dodatek kraje wchodzące w skład EWG pod wpływem kryzysu i w celu ochrony własnej produkcji zaczęły wprowadzać liczne restrykcje oraz protekcjonistyczne instrumenty w stosunku do towarów pochodzących z Jugosławii⁷.

W celu poprawy wzajemnych relacji oraz podkreślenia znaczenia Jugosławii dla EWG w 1976 roku podczas wizyty przewodniczącego Rady Ministrów Wspólnot Europejskich Maksa van der Stoela w Belgradzie podpisano wspólny komunikat, „Deklarację Belgradzką”, który poszerzył oraz pogłębił dotychczasową współpracę gospodarczą. W deklaracji udzielono poparcia dla wspólnych projektów i inwestycji. Najważniejszymi obszarami współpracy były: transport, ochrona środowiska, rynek pracy oraz współpraca naukowo-techniczna. Na mocy tejże deklaracji wprowadzono także pewne elementy współpracy finansowej. Jugosłavia została w niej oznaczona jako „niezrzeszony kraj śródziemnomorski”⁸ w odróżnieniu od pozostałych socjalistycznych krajów Europy Środkowo- i Południowo-Wschodniej.

Równoległe z postępującą współpracą gospodarczą EWG udzielała Jugosławii kredytów na korzystnych warunkach w celu realizowania projektów dla wspólnego dobra. Dobrym przykładem takiego projektu, na który Wspólnota udzieliła pożyczki w wysokości około 60 mln dolarów, była budowa autostrady mającej powiązać największe miasta w Jugosławii, co w perspektywie przyszłego przystąpienia Grecji miało połączyć Wspólnotę z tym krajem⁹. Łącznie w latach siedemdziesiątych udzielono Jugosławii kredytu w wysokości około 130 mln dolarów¹⁰.

⁶ H. Ognik, op. cit., s. 188.

⁷ B. Ryś, *Współpraca gospodarcza Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Jugosławii ze światem*, Warszawa 1988, s. 63.

⁸ *Europe Information – External relations* 30/80, University of Pittsburgh, Archive of European Integration, s. 1. [Online]. Protokół dostępu: http://aei.pitt.edu/8253/1/31735055282341_1.pdf [14 lipca 2011].

⁹ *Europe Information – External relations* 20/79, op. cit., s. 4. [Online]. Protokół dostępu: http://aei.pitt.edu/8241/1/31735055282218_1.pdf [14 lipca 2011].

¹⁰ *Europe Information – External relations* 30/80, op. cit., s. 3. [Online]. Protokół dostępu: http://aei.pitt.edu/8253/1/31735055282341_1.pdf [14 lipca 2011].

Od 1 lipca 1970 roku, kiedy ustanowiono Generalny System Preferencji Wspólnot Europejskich w stosunku do Jugosławii, kraj ten został największym jego użytkownikiem. W tym czasie Jugosławia była także najbardziej rozwiniętym krajem korzystającym ze wspomnianych przywilejów handlowych. Z racji ochrony własnej produkcji przed jugosłowiańskim eksportem w sektorach najbardziej wrażliwych dla Wspólnot doszło do modyfikacji wcześniej zawartych ustaleń. Najbardziej wrażliwy okazał się sektor włókienniczy. Pomędzy 1974 a 1978 rokiem zawarto kilka porozumień EWG – Jugosławia, w wyniku których doszło do ograniczenia eksportu towarów sektora włókienniczego na obszar Wspólnot. Od 1980 roku w miarę rozwoju wzajemnej wymiany sektor ten został ponownie włączony w ogólne porozumienie w sprawie Generalnych Preferencji Handlowych¹¹.

Obszarem wzmożonej współpracy w latach siedemdziesiątych była także sfera naukowo-techniczna. Jugosławia razem z Norwegią, Finlandią, Portugalią, Szwecją, Szwajcarią, Grecją, Turcją i Hiszpanią uczestniczyła w pracach Współpracy Naukowo-Technicznej (Scientific and Technical Cooperation – znana potocznie jako grupa COST).

Po tak szeroko zakrojonej i szybko rozwijającej się współpracy w latach siedemdziesiątych przystąpiono do negocjacji nowej umowy, mającej zastąpić pięcioletnią umowę z 1973 roku, przedłużoną na kolejne dwa lata. EWG i kraje wchodzące w jej skład ze swojej strony chętnie dążyli do podpisania nowego porozumienia, widząc w nim polityczne narzędzie służące do zbliżenia Jugosławii do bloku zachodniego. Świadomość tę miało też przywództwo jugosłowiańskie, wewnątrz którego doszło do ostrego podziału względem dalszej współpracy z Zachodem. W tym czasie w Europie trwał cichy bojkot gospodarczy pomiędzy krajami Wspólnot a Radą Wzajemnej Pomocy Gospodarczej (RWPG) po zakończonej Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (KBWE). Spór toczył się wokół kwestii, czy Europa, podzielona na bloki, powinna implementować postanowienia *Drugiego koszyka* KBWE z Helsinek (1975). Związek Radziecki proponował model, w którym głównymi partnerami byłyby z jednej strony Wspólnota, a z drugiej Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej. Jednak postulat ten został odrzucony przez kraje Europy Zachodniej z powodu zasad kierujących działaniem RWPG, które w opinii tych krajów tylko wzmacniały podział pomiędzy blokami. Z tego powodu implementacja postanowień KBWE stała w miejscu. Jugosławia w tym czasie nie była mocno związana ze strukturami RWPG i nie uczestniczyła w pełni w negocjacjach kolejnych pięcioletnich planów w ramach Rady. Jako że wówczas deficyt handlowy z krajami należącymi do

¹¹ *Europe Information – External relations* 20/79, op. cit., s. 5. [Online]. Protokół dostępu: http://aei.pitt.edu/8241/1/31735055282218_1.pdf [14 lipca 2011].

Wspólnot z roku na rok wzrastał, kierownictwo jugosłowiańskie na czele z premierem Veselinem Djuranoviciem zdecydowało się na „śmiały krok”, jak to opisuje Stojan Andov, macedoński działacz partyjny, późniejszy kierownik jugosłowiańskiego zespołu negocjacyjnego, mianowicie „wynegocjowanie układu ze Wspólnotami, ze świadomością oddźwięku tego czynu w krajach komunistycznych”¹².

Przedstawicielem strony jugosłowiańskiej w negocjacjach był Janko Smole, działacz ze Słowenii, republiki gospodarczo rozwiniętej najbardziej i mającej największe powiązania z Europą Zachodnią. Jednak pod naciskiem frakcji krytycznie oceniającej zbliżanie z Zachodem Smole zrezygnował z tej funkcji, a za nim też kilku jego współpracowników. Po ostrych sporach wewnątrzpartyjnych na przewodniczącego zespołu negocjacyjnego został wybrany Stojan Andov, któremu udało się podpisać porozumienie ze Wspólnotami pomimo ostrego sprzeciwu, jak sam wspomina, ministra spraw zagranicznych Josipa Vrhoveca. Andov podaje, że kiedy w Brukseli przyjęto platformę dla negocjacji, w tym samym dniu w Belgradzie emitowano przemówienie Ministra Spraw Zagranicznych Vrhoveca, który mówił, że Jugosłavia odrzuca platformę negocjacji ze Wspólnotami jako niezgodną z zasadami kierującymi SFR Jugosławią¹³. Po takiej wpadce dyplomatycznej, świadczącej o niezgodności kierownictwa w sprawie strategicznych kwestii w polityce zagranicznej, konflikt wewnątrzpartyjny rozwiązano, podpisując 2 lutego 1980 roku układ. Brak mocnego oparcia wewnątrz kierownictwa Jugosłowiańskiej Partii Komunistycznej był spowodowany faktem, że w tym czasie Josip Broz-Tito leżał chory w szpitalu w Lublanie.

Po tak długich negocjacjach, 25 lutego 1980 roku podpisano Układ Kooperacyjny (Cooperation Agreement)¹⁴. Warto zaznaczyć w tym miejscu, że w swojej strukturze, treści, ale i mechanizmie działania był on w pewnym sensie pionierem późniejszych Układów Europejskich podpisywanych w latach dziewięćdziesiątych z krajami Europy Środkowo-Wschodniej, a co za tym idzie i dzisiejszych Układów Stowarzyszeniowych, podpisywanych z krajami Bałkanów Zachodnich i w następstwie krajami powstałymi w wyniku rozpadu SFR Jugosławii.

¹² S. Andov, *The Politics of Negotiating with the EU*, „Crossroads – The Macedonian Foreign Policy Journal” 2007, Vol. 1, No. 2, s. 206. [Online]. Protokół dostępu: <http://www.mfa.gov.mk/Upload%5CContentManagement%5CPublication%5CCrossroads%20No%202.pdf> [16 czerwca 2011].

¹³ Ibidem, s. 209.

¹⁴ *Europe Information – External relations* 30/80, op. cit., s. 1. [Online]. Protokół dostępu: http://aei.pitt.edu/8253/1/31735055282341_1.pdf [14 lipca 2011].

UKŁAD KOOPERACYJNY A UKŁADY STOWARZYSZENIOWE

Układ Kooperacyjny został opisany w aktach Wspólnot jako „jedyny w swoim rodzaju”¹⁵. Był to tak zwany układ typu mieszanego, składający się z dwóch części. Pierwsza część, z wyłącznymi kompetencjami Wspólnot, wchodziła w życie natychmiast w postaci „Porozumienia Tymczasowego”. Druga część układu wchodziła w życie po ratyfikacji przez wszystkie państwa członkowskie, gdyż znajdowały się w nim zagadnienia podlegające kompetencjom państw członkowskich EWG.

Za swój główny cel układ stawiał „promocję handlu pomiędzy sygnatariuszami, biorąc pod uwagę poziom ich rozwoju i potrzebę zapewnienia lepszego bilansu handlowego oraz dążąc do polepszenia warunków wejścia na rynek wspólnotowy produktów jugosłowiańskich”¹⁶. Układ zmienił zasady wymiany handlowej z Jugosławią, opierającej się do tej pory na wspólnotowym systemie Generalnych Preferencji Handlowych. Porozumienie to pozwalało na import produktów pochodzących z Jugosławii zwolnionych z ograniczeń ilościowych, opłat celnych oraz środków ochronnych mających podobny efekt¹⁷. Z drugiej strony Jugosławia nie była zobowiązana do udzielenia takich samych ulg w stosunku do krajów Wspólnot, była natomiast zobowiązana, by udzielić im klauzule najwyższego uprzywilejowania.

Proces ustanawiania asymetrycznej strefy wolnego handlu, identycznej do tej, którą ustanawiają dzisiejsze Układy Stowarzyszeniowe, miał być realizowany w fazach. Pierwsza z nich miała trwać pięć lat¹⁸, jednak rok przed jej zakończeniem strony miały możliwość wynegocjowania warunków na następny okres. O ile w Układzie Kooperacyjnym długość drugiej fazy, produkty mające się w niej znaleźć i wysokość redukcji ograniczeń miały być negocjowane dopiero po zakończeniu pierwszej fazy, o tyle w dzisiejszych Układach Stowarzyszeniowych warunki te negocjowane są przed podpisaniem samych układów. Różnica polega na tym, iż Układ Kooperacyjny jako taki nie miał na celu integracji SFR Jugosławii ze strukturami Wspólnot, ale jedynie jej poli-

¹⁵ *Europe Information – External relations* 65/83, op. cit., s. 3. [Online]. Protokół dostępu: http://aei.pitt.edu/7764/1/31735055281236_1.pdf [14 lipca 2011].

¹⁶ Art. 2, *Agreement between the Member States of the European Coal and Steel Community and the European Coal and Steel Community, of the one part, and the Socialist Federal republic of Yugoslavia, of the other part. Final Act.* [Online]. Protokół dostępu: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21983A0214-%2808%29:EN:NOT> [16 czerwca 2011].

¹⁷ *Ibidem*, Art. 3.

¹⁸ W Układach Stowarzyszeniowych czas na ustanowienie strefy wolnego handlu jest podzielony na etapy. Długość etapów, produkty, które będą objęte w poszczególnych etapach, jak i wysokość redukcji cel podlegają negocjacji.

tyczne przybliżenie za pomocą środków gospodarczych. Ze względu na fakt, że w tym czasie znaczenie międzynarodowe SFR Jugosławi było niewątpliwie większe niż dzisiejszych krajów powstałych w wyniku jej rozpadu, zdaje się być uzasadnione, iż Wspólnoty skłonne były udzielić większych przywilejów handlowych w Układzie Kooperacyjnym, niż dzisiaj ma to miejsce w Układach Stowarzyszeniowych. Dzisiejsze Układy Stowarzyszeniowe są częścią procesu mającego na celu pełne dostosowanie danego kraju do warunków panujących wewnątrz Unii Europejskiej. Trzeba zaznaczyć, że Układ Kooperacyjny pozwalał na samowolne zwiększanie albo ponowne wprowadzanie ceł i barier ilościowych, jeżeli sygnatariusz uznał, iż takie środki są niezbędne dla ochrony własnej gospodarki i jej rozwoju. W niektórych obszarach, szczególnie ważnych dla Wspólnot, zastosowano ograniczenia taryfowe.

Skoro samym celem porozumienia nie było włączenie Jugosławi w strukturę Wspólnot, Układ Kooperacyjny nie musiał odnosić się do każdej dziedziny stosunków dwustronnych jak dzisiejsze układy stowarzyszeniowe. Głównymi dziedzinami współpracy były poza gospodarką i rolnictwem: badania naukowo-techniczne, sektor energetyczny, sektor transportowy, turystyka i bardzo znaczące dla obywateli jugosłowiańskich w krajach Wspólnot uregulowania na rynku pracy. Jak wiadomo, od lat pięćdziesiątych władze komunistyczne nie sprzeciwiały się wyjazdom obywateli jugosłowiańskich za granicę. Wielu skorzystało z tej okazji, wyjeżdżając w poszukiwaniu pracy, jednak nie wszystkim udawało się znaleźć legalną pracę na terenie Wspólnot. Dzięki uregulowaniu tej kwestii i równouprawnieniu imigrantów z Jugosławi na rynku pracy wiele osób uregulowało swój status na terenie Wspólnot i w efekcie uzyskało możliwość podjęcia legalnej pracy.

Układ ten odnosił się również do specyficznych problemów pomiędzy Jugosławią a krajami przynależącymi do Wspólnot. Wcześniej zawarty (10 listopada 1975 roku) Układ z Osimo pomiędzy Włochami a Jugosławią ustanawiał strefę wolnego handlu na terenie miasta Triest¹⁹. Strefa ta w Układzie Kooperacyjnym została uznana za bardzo znaczącą w rozwoju stosunków gospodarczych pomiędzy Jugosławią a Wspólnotami. Jako że spór o Triest pomiędzy Jugosławią a Włochami trwał już od dłuższego czasu, w miejscu tym można zauważyć, jak Układ Kooperacyjny próbował się odnieść również do sfery politycznej, a nie tylko ustaleń czysto gospodarczych.

¹⁹ *Agreement on the Development of Economic Co-operation (with Annexes, Exchanges of Letters and Final Act)*. Signed at Osimo, Ancona, on 10 November 1975, Organizacja Narodów Zjednoczonych. [Online]. Protokół dostępu: http://untreaty.un.org/unts/60001_120000/23/11/00044506.pdf [16 lipca 2011]. Kwesta, którą m.in. Układ regulował – jurysdykcja nad zatoką Piran – dzisiaj jest przedmiotem sporu pomiędzy Chorwacją a Słowenią.

Układ Kooperacyjny, podobnie jak dzisiejsze Układy Stowarzyszeniowe, posiadał również rozdział dotyczący ustaleń finansowych. W ramach pomocy finansowej Wspólnoty zobowiązały się w pierwszym etapie realizowania Układu (pierwszych pięciu lat) do udzielenia pożyczek (ze strony Europejskiego Banku Inwestycyjnego) na sumę 200 mln ECU. Można zauważyć, że także dzisiaj Unia wspomaga finansowo kraje w procesie integracji, jednak nie za pomocą pożyczek, ale różnych innych instrumentów finansowych pomocy bezzwrotnej.

Podobieństwo Układu Kooperacyjnego do dzisiejszych Układów Stowarzyszeniowych można znaleźć także w samym mechanizmie jego stosowania. Mianowicie podpisywano dwa układy: jeden, tak zwany Układ Tymczasowy, który zawierał zagadnienia podlegające kompetencji Komisji i który był stosowany natychmiast, i drugi, Układ Kooperacyjny, podlegający kompetencji państw i ratyfikacji przez parlamenty narodowe. Ta część Układu zaczęła obowiązywać dopiero w 1983 roku, kiedy Układ został ratyfikowany przez wszystkie kraje członkowskie.

Układ ten ustanawiał wspólny organ – Komisję Kooperacyjną, odpowiedzialną za „administrowanie Układem i zapewnienie jego poprawnej implementacji”²⁰. W tym celu Komisja miała możliwość uchwalania rekomendacji i decyzji. Składała się ona z przedstawicieli obu stron z jednoroczną rotacją przewodniczącego. Kancelarie delegacji Komisji otwarto w Belgradzie pod koniec 1980 roku²¹. 1 kwietnia 1982 roku podpisano „Dodatkowy Protokół do Układu Kooperacyjnego” regulującego nową sytuację powstałą po przystąpieniu Grecji do Wspólnot. Układ oraz dodatkowy protokół weszły w życie dopiero trzy lata później z powodu długiej procedury ratyfikacyjnej wewnątrz Wspólnot.

Porozumienie to miało duże znaczenie gospodarcze dla Jugosławii, na co wskazuje Tabela 1. Od momentu wejścia w życie eksport produktów do Wspólnot zwiększył się, a tym samym zmniejszył się deficyt handlowy. Można uznać, iż jego podstawowy cel został spełniony. Na dodatek uzyskano nie tylko korzystne kredyty zagraniczne, ale również dostęp do nowszych technologii transferowanych do kraju w postaci wspólnych przedsięwzięć z krajami Wspólnot. Wydaje się prawdą, że kierownictwo Jugosłowiańskiej Partii Komunistycznej zostało niejako zmuszone do tak radykalnego kroku w obliczu globalnego (ale

²⁰ Art. 8.1., *Co-operation Agreement...*, [Online]. Protokół dostępu: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX: 21983A0214%2808%29:EN:NOT> [16 czerwca 2011].

²¹ *Europe Information – External relations 65/83*, University of Pittsburgh, Archive of European Integration, s. 5. [Online]. Protokół dostępu: http://aei.pitt.edu/7764/1/3173-5055281236_1.pdf [14 lipca 2011].

i krajowego) kryzysu gospodarczego. Pomimo spowolnienia gospodarczego, które dotknęło Jugosławię w latach osiemdziesiątych, kiedy wzrost gospodarczy zbliżył się do zera, Układ Kooperacyjny niewątpliwie wpłynął na polepszenie sytuacji gospodarczej w kraju. Od 1979 do 1989 roku cały kraj był pod ostrym reżimem oszczędzania, a liberalizacja zagranicznej polityki handlowej w postaci zwiększonego handlu z krajami Europy Zachodniej niewątpliwie przyczyniła się również do liberalizacji wewnętrznej polityki handlowej.

Oprócz dużego znaczenia gospodarczego porozumienie to miało również znaczenie polityczne. W czasie, w którym integracja europejska nabierała coraz większego tempa, a w bloku wschodnim występowały coraz większe problemy, Jugosławią, jak się wydawało, szła tak zwaną trzecią drogą. W różnych krajach pojawiały się rozważania na temat możliwości integracji kraju socjalistycznego ze strukturami opierającymi się na zasadach gospodarki rynkowej²². Przez fakt podpisania Układu Jugosławią swoiście wyłamała się z obozu krajów socjalistycznych, co przyniosło jej wiele korzyści w czasach kryzysu. Można tylko spekulować, jak rozwinęłyby się stosunki z Brukselą, gdyby wydarzenia wewnątrz kraju potoczyły się inaczej. Sama integracja kraju socjalistycznego ze strukturami Wspólnot na zasadach w nich rządzących wydaje się mało prawdopodobna.

Do momentu podpisania Układu Kooperacyjnego Jugosławią korzystała z Generalnego Systemu Preferencji i była jednym z jego największych beneficjentów. Jak podawała Komisja, wartość preferencji w 1970 roku wynosiła dla Jugosławii 563 905 000 ECU, a w 1980 roku – 466 788 000 ECU²³. Od 1981 roku wartość ta stopniowo malała, bowiem Jugosławią korzystała z bardziej korzystnych ustaleń Układu Kooperacyjnego.

ROZWÓJ WSPÓŁPRACY PO 1980 ROKU

Po szeroko zakrojonej współpracy na podstawie Układu Kooperacyjnego i upłynięciu pierwszego pięcioletniego okresu przejściowego przystąpiono do dalszych negocjacji. W 1987 roku podpisano cztery dodatkowe protokoły. Najważniejszy z nich, na okres kolejnych pięciu lat, to „Dodatkowy protokół gospodarczego dostosowania do Układu Kooperacyjnego ustanawiający nowe układy handlowe” (Additional Protocol of economic adaptation to the EEC-

²² Zob. więcej na temat: M. Getter, *Yugoslavia and the European Community: Is a merger feasible?*. [Online]. Protokół dostępu: <http://www.law.upenn.edu/journals/jil/articles/volume11/issue4/Getter11U.Pa.J.Int'lBus.L.789> (1989).pdf, [16 czerwca 2011].

²³ *Europe Information – External relations* 94/88, op. cit., s. 2. [Online]. Protokół dostępu: http://aei.pitt.edu/7848/1/31735055281582_1.pdf [14 lipca 2011].

-Yugoslavia Cooperation Agreement establishing New Trade Arrangements). Ustanawiał on całkowitą strefę wolnego handlu na wszystkie produkty gospodarcze bez ograniczeń ilościowych, ale ograniczał maksymalne ceny. Pozostałe trzy protokoły dotyczyły nowej sytuacji spowodowanej wejściem do Wspólnot Hiszpanii i Portugalii oraz nowego protokołu o współpracy finansowej²⁴.

W latach osiemdziesiątych doszło do intensyfikacji kontaktów w sferze badań dotyczących rozwoju. W sektorze energetycznym, transportowym, ochrony środowiska, rybołówstwie i rolnictwie doszło do wielokrotnych spotkań na konferencjach w Jugosławii i w krajach Wspólnot. Po wejściu Hiszpanii i Portugalii do Wspólnot wielokrotnie zorganizowano w tych krajach wizyty dla delegacji jugosłowiańskiej w celu ustanowienia możliwości handlowych. Jednak współpraca naukowo-techniczna okazała się najbardziej owocna w stosunkach Jugosławii ze Wspólnotami. Zapoczątkowaną w 1971 roku pracę w ramach komitetu COST kontynuowano także w latach osiemdziesiątych, kiedy Jugosławia uczestniczyła w piętnastu z pięćdziesięciu pięciu projektów²⁵. Oprócz tego zrealizowano wiele konferencji i wspólnych projektów. Decyzją Komisji Kooperacyjnej Nr 3/84 współpracę w tym obszarze zintensyfikowano przez ustanowienie stałej grupy roboczej, a cały sektor oznaczono jako priorytetowy. W 1988 roku Komisja deklarowała ustanowienie nowego podejścia i nowych instrumentów dla wspomnianego obszaru w celu dalszej współpracy. W szczególnie wrażliwym dla Wspólnot rynku handlu odzieżą i tekstyliami w latach osiemdziesiątych doszło do dalszej liberalizacji: 10 października 1986 roku podpisano dodatkowy protokół, który miał wejść w życie 31 grudnia 1991 roku²⁶.

Po zakończeniu w 1985 roku pierwszego finansowego protokołu 10 grudnia 1987 roku podpisano drugi finansowy protokół na kwotę 550 mln ECU w formie pożyczek od Europejskiego Banku Inwestycyjnego na okres sześciu lat (do 1 sierpnia 1985 roku do 30 czerwca 1991 roku)²⁷. W 1991 roku parafowano nawet trzeci protokół finansowy (1,3 mld ECU), który jednak nigdy nie wszedł w życie ze względu na początek rozpadu federacji²⁸.

Pod koniec lat osiemdziesiątych zauważalny był wpływ Układu Kooperacyjnego na bilans handlowy Jugosławii ze Wspólnotami, co było powodem jego podpisania.

²⁴ Ibidem, s. 3.

²⁵ Ibidem, s. 6.

²⁶ Ibidem, s. 9.

²⁷ Ibidem, s. 7.

²⁸ M. Crnobrnja, *Nova Evropa: Evropska Zajednica 1992. i nakon toga*, Beograd 1992, s. 102.

Tabela 1. Handel pomiędzy EWG a Jugosławią (w mln ECU) od podpisania Układu o Współpracy do 1987 roku

	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Import Wspólnot	2210	2763	3586	4361	4815	4893	5076
Eksport Wspólnot	4365	4278	4605	5123	5914	5853	5342
Różnica	+2155	+1515	+1019	+762	+1099	+960	+266

Źródło: Eurostat, *Europe Information – External relations 94/88*, Commission of the European Communities, s. 11.

Jak pokazuje Tabela 1, w 1981 roku nadwyżka eksportu nad importem Wspólnot z Jugosławią wynosiła około 2155 mln ECU, co stanowiło duży ciężar dla ekonomii jugosłowiańskiej. Jednak dzięki preferencjom handlowym produkty z Jugosławii zaczęły z większym stopniem przebijać się na rynki krajów Wspólnot. W 1987 roku różnica wynosiła jedynie 266 mln ECU nadwyżki po stronie Wspólnot. Da się zauważyć, że niewątpliwe zbliżenie gospodarcze i polityczne z Zachodem w latach osiemdziesiątych przyniosło Jugosławii duże korzyści. Oprócz zmniejszenia negatywnego bilansu handlowego uzyskano kredyty na bardzo korzystnych warunkach, a także uregulowano status obywateli jugosłowiańskich przebywających w krajach Wspólnot i uzyskano dostęp do nowych technologii. Na płaszczyźnie politycznej Układ stanowił odzwierciedlenie pozycji, jaką Jugosławia zajmowała w Europie jako najbardziej liberalny kraj socjalistyczny. Na początku lat dziewięćdziesiątych Jugosławia ze wszystkich krajów Europy Środkowo- oraz Południowo-Wschodniej znajdowała się w najlepszej sytuacji gospodarczo-politycznej i z tej racji najbliższej potencjalnej integracji ze Wspólnotami. Tak szeroko zakrojona współpraca miała być kontynuowana, jednak z powodu wydarzeń wewnątrz kraju do tego nie doszło. Po rozpoczęciu pierwszych działań wojennych Wspólnota 25 listopada 1991 roku podjęła decyzję o natychmiastowym wypowiedzeniu Układu Kooperacyjnego z Jugosławią²⁹. Od tego momentu stosunki Wspólnot Europejskich z Jugosławią jako takie przestały istnieć.

²⁹ COUNCIL DECISION of 25 November 1991 denouncing the Cooperation Agreement between the European Economic Community and the Socialist Federal Republic of Yugoslavia (91/602/EEC). [Online]. Protokół dostępu: <http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?mode=dbl&lang=en&ihmlang=en&lng1=en,en&lng2=da,de,el,en,es,fi,fr,it,nl,pt,sv,&val=172801:cs&page=> [11 czerwca 2011].

ECONOMIC RELATIONS BETWEEN EUROPEAN COMMUNITIES
AND SOCIALISTIC FEDERAL REPUBLIC OF YUGOSLAVIA (1968–1991)

The article concentrates on economic relations between the European Communities and the Socialistic Federal Republic of Yugoslavia from 1962, when the initial contact was made, until the early nineties of the 20th century, when due to the start of Yugoslavia's military disintegration all economic cooperation was halted. The culminating point of these mainly economic contacts between the two subjects was the signing of the Co-operation Agreement in 1980, which bears significant resemblances to the Association Agreements signed by the EC with the countries of Eastern Europe in the nineties.

BIBLIOGRAFIA

1. *Accord commercial entre la Communauté économique européenne et la République socialiste de Yougoslavie*, „Official Journal of the European Communities” OJ L 58, 13.03.1970.
2. *Agreement between the Member States of the European Coal and Steel Community and the European Coal and Steel Community, of the one part, and the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, of the other part. Final Act.* [Online].
3. *Agreement on the Development of Economic Co-operation (with Annexes, Exchanges of Letters and Final Act). Signed at Osimo, Ancona, on 10 November 1975*, Organizacija Narodów Zjednoczonych. [Online]. Protokół dostępu: http://untreaty.un.org/unts/60001_120000/23/11/00044506.pdf
4. Andov S., *The Politics of Negotiating with the EU*, „Crossroads – The Macedonian Foreign Policy Journal” 2007, Vol. 1, No. 2. [Online]. Protokół dostępu: <http://www.mfa.gov.mk/Upload%5CContentManagement%5CPublication%5CCrossroads%20No%202.pdf>
5. *COUNCIL DECISION of 25 November 1991 denouncing the Cooperation Agreement between the European Economic Community and the Socialist Federal Republic of Yugoslavia (91/602/EEC).* [Online]. Protokół dostępu: <http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?mode=dbl&lang=en&ihmlang=en&lng1=en,en&lng2=da,de,el,en,es,fi,-fr,it,nl,pt,sv,&val=172801:cs&page=>
6. Crnobrnja M., *Nova Evropa: Evropska Zajednica 1992. i nakon toga*, Beograd 1992.
7. *Europe Information – External relations 20/79*, University of Pittsburgh, Archive of European Integration. [Online]. Protokół dostępu: http://aei.pitt.edu/8241/1/317-35055282218_1.pdf
8. *Europe Information – External relations 30/80*, University of Pittsburgh, Archive of European Integration. [Online]. Protokół dostępu: http://aei.pitt.edu/8253/1/317-35055282341_1.pdf
9. *Europe Information – External relations 65/83*, University of Pittsburgh, Archive of European Integration. [Online]. Protokół dostępu: http://aei.pitt.edu/7764/1/317-35055281236_1.pdf

10. *Europe Information – External relations* 94/88, University of Pittsburgh, Archive of European Integration. [Online]. Protokół dostępu: http://aei.pitt.edu/7848/1/31-735055281582_1.pdf
11. Getter M., *Yugoslavia and the European Community: Is a merger feasible?*. [Online]. Protokół dostępu: [http://www.law.upenn.edu/journals/jil/articles/volume11/issue4/Getter11U.Pa.J.Int'lBus.L.789\(1989\).pdf](http://www.law.upenn.edu/journals/jil/articles/volume11/issue4/Getter11U.Pa.J.Int'lBus.L.789(1989).pdf)
12. Ognik H., *Polityka zagraniczna Jugosławii: aspekty europejskie*, Warszawa 1986.
13. Ryś B., *Współpraca gospodarcza Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Jugosławii ze światem*, Warszawa 1988.
14. *Trade Agreement between the European Economic Community and the Socialist Federal Republic of Yugoslavia*, „Official Journal of the European Communities” OJ L 224, 13.08.1973. [Online]. Protokół dostępu: http://eur-lex.europa.eu/JOYear.do?year=1973&serie=L&textfield2=224&Submit=Search&_submit=Search&ihm-lang=en